

Tietokirjat muuttoliiketiedon uusina lähteinä

Tervonen, Taina ja Autio, Anna: **Hukkuneet**. S&S 2019, 202 s.

Oksanen, Kimmo ja Piironen, Heidi: **Ohikuljetut. Erään kerjäläisperheen tarina**. WSOY 2018, 480 s.

Yhdellä kirjakaupakäynnillä valikoitui mukaani kaksi mielenkiintoista ja ajankohtaista siirtolaisuuteen liittyvää uutuusteosta. Kirjojen tekijät ovat kokeneita ja paljon julkaisseita ammattilaisia. Vapaana toimittajana työskentelevän *Tanja Tervosen* ja valokuvaaja *Anna Aution* teos ”*Hukkuneet*” käsittelee Välimeren kadonneiden siirtolaisten kohtaloita. Kirja on ehdolla vuoden 2019 tietokirjallisuuden Finlandia-palkinnon saajaksi. Helsingin Sanomien toimittajan *Kimmo Oksanen* ja valokuvaaja *Heidi Piironen* kirja ”*Ohikuljetut. Erään kerjäläisperheen tarina*” taas pureutuu romanikerjäläisten arkeen Suomessa ja Romaniassa. Kummassakin kirjassa on usean vuoden tarkasteluperspektiivi.

Molemmat julkaisut ovat luonteeltaan tietokirjoja, toisin sanoen kirjojen sanomat perustuvat dokumentoituihin, todellisiin tapauksiin. Tietoteosten kirjoittajat eivät juurikaan analysoi aineistoa ja vedä tuloksistaan johtopäätöksiä tutkijoiden tapaan. Tietokirjailija kertoo, miten asia on – lukijan oma kokemuksen varassa on sitten pohtia, miten luettu teksti täydentää hänen omaa tietoaan tai kokemusmaailmaansa.

Hukkuneet-teoksen aloitus on vavahduttava: 17 ensimmäistä sivua kansi mukaan luki koostuu 37 O76:n henkilön nimestä, jotka ovat kuolleet Euroopan rajoilla, suurin osa hukkumalla. Kirjoitustyön tehnyt Taina Tervonen ei jatkossakaan armahda lukijaansa.

Kolmen vuoden aikana hän kuuli kymmeniä tarinoita kuolleiden kohtaamisesta. Tervonen haastatteli sisilialaista kaupunginjohtajaa, jonka piti etsiä tilat 45 ruumiille, vaikka tilaa ruumishuoneessa oli vain kahdelle. Hän kuunteli kreikkalaista kalastajaa, joka ei osannut iloita kymmenestä pelastamastaan, koska kymmenen muuta hukkui. Hän haastatteli myös espanjalaista toimittajaa, joka oli kuvannut ensimmäisen hukkuneen vuonna 1988 tietämättä, että kolmekymmentä vuotta myöhemmin kullekita olisi kymmeniätuhansia.

Tanja Tervonen on kerännyt haastatteluaineistonsa neljästä eri maasta eli Kreikasta, Italiasta, Espanjasta ja Ranskasta. Hänen haastattelemansa henkilöt ovat kohdanneet veneillä liikkuneita pakolaisia eri vaiheissa – mukana on haudankaivajien, palomiesten ja kalastajien ohella pappeja, poliiseja sekä patologeja. *Hukkuneet*-teos tarjoaakin lukijalle lähes aukottoman näkymän siitä, mitä tapahtuu, kun ensimmäiset avunhuudot kuullaan esimerkiksi Lampedusan saaren tai muun kohteen ulkopuolella. Kirja ei raportoivain yksilötasolla. Tervonen tarkastelee myös Euroopan unionin ja erityisesti Kreikan ja Italian poliitikkojen nuivaa – suorastaan vihamielistä – suhtautumista venepakolaisten vastaanottoon. Tästä hän esittää esimerkkinä kesällä 2018 Italiassa tehdyt poliittiset linjanvedot. Tuolloin populistinen pääministeri Matteo Salvini ilmoitti sulkevansa maan satamat kansalaisjärjestöjen pelastusaluksilta. Näin myös tapahtui.

Totuuden nimissä on mainittava, että Tervosen haastateltaviksi on valikoitunut 24 ensirintamassa olevaa henkilöä, jotka kaikki ovat antaneet oman henkilökohtaisen panoksensa venepakolaisten auttamiseksi. Kolikolla on tietysti myös toinen puoli. On

tiedossa, että osa kalastajista nostaa verkkonsa ja häipyy, ennen kuin avunhuutajien vene pääsee liian lähelle. Myös erityisesti kreikkalaisten viranomaisien nuiva suhtautuminen avunpyyntöihin tai auttajiin on tiedossa. Joka tapauksessa Tanja Tervosen ja Anna Aution teos on tärkeä dokumentti Euroopan Union rajoilla edelleen jatkuvasta inhimillisestä tragediasta.

Romanien vaellus kohti vauraita EU-maita alkoi varsinaisesti vuonna 2007. *Kimmo Oksasen* ja *Heidi Piironen* *Ohikuljetut-teos* tuo siirtolaisuusilmiön lähemmäksi Suomea. Tekijät ovat seuranneet 10 vuotta muutamaa romanialaista romaniperhettä, joihin he tutustuivat Helsingissä syksyllä 2007. Lähestymistapa on paljolti samansuuntainen kuin *Hukkuneet*-teoksen tekijöillä: kerjäämiseen liittyvää problematiikkaa lähestytään yksilöiden ja perheiden kautta, mutta ilmiön juurisyyt liitetään Romanian rankkaan väestöhistoriaan. Maassa asuvat kaksi miljoonaa romania ovat eläneet marginaalissa jo vuosisatoja. Romanian tullessa vuoden 2007 alusta EU:n jäseneksi, alkoi romanien vaellus muihin jäsenmaitiin. Syrjinnän ohella työntävinä tekijöinä olivat työttömyys ja toivottomuus tulevaisuuden suhteen. Suurimmat muuttopaineet kohdistuivat suuriin EU-maihin eli Espanjaan, Italiaan, Ranskaan ja Britanniaan. Suomeen tulleita oli enimmillään muutama sata henkeä.

Ohikuljettujen keskiössä on vuonna 2008 Suomessa julkisuuteen noussut Mihaela Stoica. Hän oli tuolloin 16-vuotias ja odotti ensimmäistä lastaan. Ohikulkijat ja pian myös tiedotusvälineet kiinnittävät huomiota viimeisillään raskaana olevaan kerjäläiseen, jonka synnytys käynnistyi Helsingin asematunnelissa 7.2.2008. Seuraavana päivänä syntyi Fernando, äitinsä 17-vuotissyntymäpäivänä. Pian synnytyksen jälkeen nuori äiti lapsensa kera saatettiin lentokoneeseen ja sitä myöten Romaniaan. Palauttamista oli varmistamassa kaksi sosiaalityöntekijää. Pian lapsi jäi isoäidin hoiviin, ja Mihaela oli jälleen Helsingissä kerjäämässä pahvimuki kädessään. Hän asui miehensä kanssa pienessä teltassa sillan alla.

Oksasen kirjasta tulee mieleen Väinö Linnan Pohjantähti-trilogia, jossa seurataan Koskelan perheen vaiheita kolmen sukupolven ajalta. Samalla tavalla *Ohikuljetuissa* kerrotaan takautumina, millaista oli Mihaelan äidin ja isoäidin elämä Romaniassa eri aikoina. Romanien sukuyhteys on tiivis ja sukulaisia itse kullakin paljon. Mihaelan tarina päättyy näennäisesti hyvin: hän ja miehensä saavat työluvut Suomeen, lapset menevät kouluun ja asuntokin on Myyrmäessä kunnon kolmio. Oksanen osoittaa kuitenkin sel-

keästi, että kerjäämiseen liittyvä kulttuuri ei ole helposti muutettavissa: vaikka olot Romaniassa vuosien 2007–2017 aikana romanien kohdalla kohenivat, pysyi veto kerjäämiseen voimakkaana. Mihaelan nuoret lähisukulaiset menestyivät hyvin jopa lukiossa. Surulista oli havaita, että moni pulpetti kouluissa jäi yhtäkkiä tyhjäksi, kun oppilas livahti kerjäämään Euroopan suuriin metropoleihin. Oksasen teksti on välillä varsin rönsyilevää ja toistavaa. Kirjalle olisi ollut ehdottomasti eduksi tiivistäminen ja lyhentäminen.

Kummassakin kirjassa valokuvaajan rooli on ollut tärkeä, ja kuvilla on keskeinen rooli kirjojen informatiivisuuden lisääjänä. *Hukkuneet*-kirjan valokuvaajana toiminut Anna Autio on opiskellut valokuvataidetta Aalto-yliopistossa. Hänellä on vankka kokemus osallistumisesta koti- ja ulkomaisiin taideprojekteihin ja näyttelyihin. Kirjan kuvat tukevat erinomaisesti tekstiä. Kuvat ovat minimalistisia, yksityiskohtiin meneviä ja siten myös puhuttelevia. Valitettavasti kuvien tekstitys on käytännössä jätetty hunningolle, sillä kirjan lopussa on vain listaus kuvauspaikoista.

Ohikuljetut-kirjan kuvitus poikkeaa selkeästi edellisestä. Heidi Piironen ei kuvillaan pyri dokumentoimaan samalla tavalla kuin Anna Autio, sen sijaan hänen kuvansa luovat laajemman perspektiivin romanien elämään. Koska romanien perheet ja suvut ovat laajoja, on lukijalla välillä vaikeuksia saada selvää, kuka on kuvassa oleva henkilö tai mikä on hänen suhteensa päähenkilö Mihaelaan. Kirjassa on hieman erikoinen tapa esittää kuvat kuudessa nipussa. Sinällään selkeät kuvatekstit esitetään kunkin nipun lopussa. Tiivistäen voitaneen sanoa, että kummassakin kirjassa kuvateksteillä tyylittely on selvästi vähentänyt kuvien informaatioarvoa.

Vaikka tarkasteltuihin teoksiin liittyy rajoituksia, ovat ne kaikessa koruttomuudessaan ehdottomia helmiä suomalaisessa muuttoliikekirjallisuudessa. *Hukkuneet*-kirjan lukemisen jälkeen ei voi kuin ihmetellä läntisen Euroopan itsekkyyttä ja siihen liittyvää populismin kasvua. *Ohikuljetut*-teos auttaa ymmärtämään yhden sorretun väestöosan syyt kerjäämiselle. Kirjojen soisi kuuluvan suomalaisen muuttoliiketutkijan ja aiheesta kiinnostuneen kansalaisen luku-elämyksiin. Sen olemme velkaa ohitetuille ja hukkuneille.

Ismo Söderling
Väestöpolitiikan dosentti
Siirtolaisuusinstituutti